

EPICUR

Víctor Compta González

- II -

Memòria *del futur*

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Governació
i Administracions Públiques
Secretaria d'Acció Ciutadana

© d'aquesta edició: **Memòria del futur**

© dels textos: Víctor Compta González

Producció: Primera Impressió

Dipòsit legal: B-6728-2011

Edita: **Memòria del futur**

Muntaner, 297 baixos • 08021 Barcelona

www.memoriadelfutur.org

EPICUR

Unes quantes dades biogràfiques, quatre paraules sobre la filosofia de l'esmentat senyor i un comentari a tall de conclusió

Víctor Compta González

Memòria del futur

1.- Unes quantes dades biogràfiques

Sembla que Epicur, fill de Nèocles i de Querèstrata, va néixer l'any 341 aC –i fem servir aquesta conologia només per entendre'ns, en lloc de parlar d'anys de les Olimpíades, que potser és el que pertocaria– a Atenes (tot i que hi ha qui diu que no és impossible que nasqués a Samos, la suposada pàtria de Pitàgoras, on el seus pares s'havien instal·lat com a colons atenesos o *clerucs*, no se sap quin any). Als seus divuit, l'any 323 aC, després de la mort d'Alexandre el Gran al mes de juny del mateix any, va anar a Atenes a complir el servei de l'*ephebeia*, és a dir, la instrucció militar, en alguna fortalesa de l'Àtica (company seu d'efebia va ser el comediògraf Menandre).

L'any 321 aC, després del reforçament del poder macedoni, i un cop alliberat de les seves obligacions militars, se'n va anar a Colofó, al nord de Samos, on devien haver-se instal·lat els seus pares. I si dic tant «sembla i suposat/da o és probable o possible o potser» és perquè, de fet, no se sap ben bé, com no res en aquesta vida vostra...

Es va estar a Colofó del 321 al 311 aC. És probable que fos al començament d'aquest període quan va escoltar, a la força propera illa de Teos, Nausífanos, que Epicur anomenava «Medusa», perquè era insensible, a més de deixeble, segons la tradició, de Demòcrit ara, i de Pirró adés. De Colofó, es va dirigir a Mitilene, a l'illa de Lesbos, on va començar a ensenyar (es va fer seu Hermarc, que el succeiria al capdavant del Jardí) i potser va polemitzar amb Praxífanos, un aristotèlic. És possible que Epicur desvetllés una forta hostilitat a causa del seu ensenyament. Això n'explicaria la marxa sobtada a Làmpsac, al nord de l'estret

de l'Hel·lespont, on s'estaria del 310 al 306 aC. Allà va aplegar un grup d'oients, que després el seguirien a Atenes. Va tornar a Atenes, i l'any 306 aC hi va fundar la seva escola, el Jardí (finca que va comprar per vuitanta mines, segons diu Díocles; una mina era una seixantena part d'un talent, el qual equivalia a unes 6.000 dracmes; per tant, una mina eren 100 dracmes; la dracma era una moneda grega de plata i de pes petit, variable; modernament, i fins a l'entrada en vigor de l'euro, era la unitat monetària grega i equivalia si fa no fa a una pesseta), just quan l'Acadèmia i el Liceu passaven moments difícils.

El Jardí d'Epicur va ser fundat poc temps abans que el Pòrtic estoic.

Els deixebles van estar de seguida molt units a l'entorn del Mestre, del seu ensenyament i de la forma de vida que hi promovia: culte de l'amistat (i no tan sols amb homes, com solia ser el cas a l'Acadèmia i al Liceu, sinó també amb dones), frugalitat (hi tornarem a insistir

més endavant), pràctica de l'àpat en comú, i festa cada dia 20 de mes per celebrar el naixement d'Epicur. Del 306 al 270 aC, data de la mort d'Epicur, sembla que la comunitat va viure pacíficament i amb tranquil·litat. Durant aquest període, el Mestre va redactar un gran nombre de tractats (uns 300, segons Diògenes Laerci) de tota mena (a més de les lletres, o cartes, i les *Màximes capitals*), i, malgrat la fragilitat de la seva salut, va ultrapassar l'edat de setanta anys.

La posteritat d'Epicur va ser força considerable durant tota l'Antiguitat: el seu ensenyament teòric i la forma de vida promoguda per ell van continuar enfortint-se mútuament, de manera que es va produir una pronunciada evolució, sense que es posés en qüestió cap del dogmes fonamentals de l'escola. Tanmateix, l'epicureisme va conèixer a Roma, al segle I aC (*sic*) una expansió notable al voltant del cercle polític dels Pisons, amb la figura intel·lectual destacada de Filodem de Gadara, autor de

diversos tractats i els papirus del qual ens han revelat importants fragments epicuris. Tot i que del personatge no se'n sap gairebé res, el més conegut dels epicuris romans és, per descomptat, Lucreci, gràcies al seu remarcable poema *De natura rerum* (*De la natura*), que constitueix un resum i alhora un complement dels desenvolupaments teòrics d'Epicur.

2.- Quatre paraules sobre la filosofia de l'esmentat senyor

La introducció més breu i més densa a la filosofia d'Epicur està constituïda per allò que l'escola epicúrea ha anomenat *tetrafarmac*, és a dir, «quàdruple remei» –contingut a la *Lletra a Meneceu* i a les quatre primeres *Màximes capitals* i formulat així—:

«No cal témer els déus; la mort no amoïna; mentre que el bé és fàcil d'obtenir, el mal és fàcil de suportar.»

En aquest quàdruple remei hi ha concentrades les principals prescripcions ètiques, i tot aquell que sigui capaç de comprendre-les i d'arreglar-s'hi pot pretendre practicar la filosofia tal com l'entén Epicur. I és que la vocació filosòfica és, segons aquest, essencialment pràctica..

L'ensenyament d'Epicur, que defensa que qualsevol pot assolir la felicitat, implica una gran progressivitat: la doctrina es troba desenvolupada en cercles cada cop més grans –o, inversament, més petits, cosa que, de fet, era la seva intenció; és a dir, començar per l'exposició completa i arribar a les fórmules condensades a tall de recordatori– des de la fórmula condensada (com ara en el «tetrafàrmac» o les *Màximes capitals*), que brinda de seguida el cor mateix de la veritat filosòfica, passant pels resums (les *Lletres*), fins als tractats pròpiament dits: allò que la filosofia dona a conèixer, cal aplicar-ho.

Així, doncs, la filosofia epicúria es preocupa sobretot d'elaborar una ètica. Abans que res, però, cal assenyalar que l'epicureisme no és una filosofia materialista. No tan sols Epicur no va reivindicar mai una cosa així, sinó que la seva doctrina no es deixa analitzar com un materialisme radical. Epicur divideix la filosofia seguint l'esquema tradicional (lògica, física

i ètica; en parlarem més endavant), però hi introdueix alguns canvis. El seu sistema complet inclou la *canònica* (o bé doctrina dialèctica i doctrina del coneixement), la *física* i l'*ètica* (o doctrina de l'ànima i del seu comportament). Pel que fa a la física, és prou clar que Epicur la basa en l'assumpció del doble principi de l'existència dels àtoms i el buit, seguint la traça de Demòcrit. Però matisa que la reducció de totes les coses als àtoms i el buit no permet explicar les propietats de la realitat, tal com ens apareix. Així, doncs, la posició teòrica d'Epicur és profundament antireduccionista. No pretén reduir el comportament humà a un simple mecanisme, a un joc d'àtoms. Les nocions, els raonaments i les volicions no poden descriure's de manera adequada en termes estrictament materialistes: a Epicur li cal un flux de simulacres que li proporcioni la unitat de la imatge (*phantasia*). Per bé que es possible reduir totes les coses a àtoms i al buit (atomisme), aquesta possibilitat de

pensament té també un abast ètic. Per mitjà d'aquesta reducció sempre es poden limitar els motius d'angoixa: la por als déus, a la mort, a la desgràcia i al patiment (ve't aquí el «quàdruple remei»). D'altra banda, al defensar la tesi de la veritat absoluta de les sensacions (sensualisme), Epicur indicava el camí d'un coneixement possible: un coneixement crític i prudent perquè prové de les sensacions. Així mateix, al reduir tota acció a la recerca del plaer (hedonisme), encarant l'home a l'única finalitat que té tot animal, un s'estalvia tota il·lusió sobre l'animal-home. La reducció en aquests dos casos té una utilitat: en efecte, necessitem una etiologia general i simple per assolir l'*ataraxia*, l'absència de trastorns que designa per negació la felicitat (també en parlarem més endavant, és clar). Per tant, irreductible a un pur atomisme, a un pur sensualisme i a un pur hedonisme, la filosofia d'Epicur resulta assequible a tothom, però també és força subtil.

Sembla que Epicur va començar a filosofar molt jove, quan tenia dotze o catorze anys, segons diu Diògenes Laerci, i va preguntar als seus mestres d'on venia el Caos primordial que evoca Hesíode al començament de la seva *Teogonia*. D'altra banda, es va distingir per la seva actitud crítica radical envers els filòsofs i per la seva vocació d'autodidacte. Tanmateix, sembla que va seguir diversos cursos de diferents mestres (platònics, aristotèlics, democritians, pirrònics...), dels quals sempre es va voler desmarcar a causa de la seva pròpia autoproclamada vocació d'«autodidacte». Rebutjava la *paidéia* (o educació institucional de l'infant) i defensava la fisiologia («estudi» de la Natura, que no pas «ciència» (= *episteme*), terme que Epicur defugia amb molta cura), encaminada a assolir l'*ataraxia*, és a dir, l'absència de trastorns, expressada positivament com a «pau de l'ànima». Per tant, la física d'Epicur està subordinada a la seva ètica, tot i que no n'és pas secundària. L'ètica consisteix

a estudiar les condicions que permetin assolir el bé per excel·lència, la felicitat. De fet, en Epicur, l'ètica no prové de l'estudi de la Natura, sinó que la inclou com una peça mestra, ja que l'estudi de la Natura permet allò que és el principal, la tranquil·litat de l'ànima.

Però l'estudi de la Natura no és pas per si mateix l'ètica. És evident que aquesta explora el conjunt dels elements determinants per assolir la felicitat. Així, doncs, tradueix de manera pràctica els resultats de l'estudi de la Natura i en fa preceptes, que tracten, en sentit mèdic, les parts de l'home que cal curar: l'ànima i els seus trastorns, i també el cos, els dolors del qual no han d'obstaculitzar la pau que persegueix l'ànima. És clar que el cos i l'ànima són solidaris i, si ens ocupem de l'un, ens ocupem de l'altra.

La novetat de l'actitud d'Epicur és aquesta manera de completar l'estudi de la Natura, de veure-hi l'elaboració activa de la finalitat ètica, i això permet fer que la seva doctrina ètica

sigui accessible al major nombre possible de persones.

Així, l'anàlisi ètica no es basa en principis que redueixin el comportament humà a una simple mecànica: l'ètica no pot basar-se en un principi autònom de l'acció.

La «canònica», que ve de la paraula «cànon», a partir de la qual Epicur havia intitulat una de les seves obres, dedicada a l'exposició de la teoria del coneixement, no és pas un simple substitut de la lògica, sinó que desenvolupa una tota altra funció, ja que presenta una teoria empírica del coneixement i no pas una teoria formal del raonament. Així, no pot estar del tot separada de la física.

Epicur no va intentar constituir un cos doctrinal compartimentat: al contrari, el que sorprèn és la continuïtat d'un domini a l'altre. Allò que anomenem canònica, física i ètica, no poden pensar-se de manera independent.

Podríem dir, però, que, segons Epicur, l'estudi de la Natura (la física) se centra en la sensació,

i que l'ètica se centra en el criteri d'afecció: l'estudi de les condicions d'acció reconeix com a fonamentals el plaer i el dolor. Però una divisió així d'estricta no ens serveix, quan ens endinsem en la «canònica», el subjecte que coneix i les seves facultats de coneixement. D'Epicur, autor de nombroses obres, només ens queden, conservades senceres, les tres *Lletres* (a Heròdot; a Pítocles i a Meneceu), les *Màximes capitals* i un recull de 81 sentències, anomenat *Sentències vaticanes*. N'hem rebut els textos, tret dels d'aquest darrer recull, de Diògenes Laerci, que els cita al Llibre X de les *Vides dels filòsofs*.

3. Comentari a tall de conclusió

És ben cert que, com molt bé assenyala el senyor Emilio Lledó (Sevilla, 1927), el tal Epicur ha sigut manipulat (i la seva filosofia també) al llarg dels segles. Permeteu-me personalitzar un instant. Em fa molt l'efecte que l'encàrrec que el senyor Jordi S. em va fer, l'hauria d'haver fet a un entès com ara el senyor Emilio Lledó (ja el recomano ara, però hi insistiré després, ¿o abans?), que hi entén i molt i, a més ho explica molt bé. Deixem de banda les possibles reclamacions de «danys» a tercers i mirem de centrar-nos en allò que pertoca ara.

Sí, en efecte; és clar que el senyor Epicur ha sigut i estat manipulat des del principi. I no podia pas ser altrament, perquè, com diu el Fernando Pessoa (¿¿Persona??): els qui pensen amb la raó són uns distrets; els qui pensen amb l'emoció són uns adormits i els qui pensen amb la voluntat són morts; ¿què queda?: la imaginació, diu ell.

D'altra banda, com deia una pel·lícula japonesa. «És millor anar-se'n quan algú et demana que et quedis; o bé, i en això, vegeu la fi del Valle-Inclán: "¡Cuánto tarda esto!": «El que passa és que morir tampoc no és tan senzill...»

Diu el senyor Lledó que potser el que importa d'Epicur és el cos. Diu Dylan Thomas: «El meu cos és la meva aventura i el meu nom.» Acaba el senyor Lledó parlant del ¿Què és? i el ¿Què té? (sense esmentar, però, allò de «digue'm què tens i et diré què vals»), del benestar i el benésser, però parla poc d'allò que diuen els xinesos del domini de la Natura i del domini del coneixement, i de la distinció entre informació, coneixement i saber. Ja sé que no som ningú per demanar-ho, però gosem fer-ho. ¿S'avindria a parlar-ne? iEns agradaria! I potser també a vós...

És així mateix molt coneguda la frugalitat d'Epicur, des de l'adquisició del baratet Jardí fins a les cartes o lletres de reconeixement perquè li havien enviat un formatge, i fins a

la seva defunció definitiva, després d'anys de paràlisi (sembla que el que li passava era que no pixava, ves) i d'escriure més de tres-centes obres filosòfiques, com si res.

És cert igualment que Epicur va tenir baralles amb els estoics (els futurs cristians) per causa de la seva (d'ell o de tots plegats) visió dels déus: no creia en la providència d'aquests; hi eren —i ell n'era un fidel adorador—, però no es preocupaven gaire de les qüestions nostres, les dels humans, esclar, ni de premis ni càstigs ¿Com podem entendre allò del Mestre Epicur que diu: «mira de passar ocult»? ¿D'esborrar-te? ¿Tornem al Pessoa?: «el fort es rebel·la; el savi renuncia; el noble calla.»

¿I el llenguatge? Deixem-ho córrer, sisplau; ino en parlem més! No cal.

Ara, després d'aquest exabrupte o estirabot, potser caldria tornar a centrar-nos: provem-ho. iPerò no ho juro pas...¿eh?! I que ningú s'ho agafi malament, que, com deia el vostre amic Vázquez Montalbán, «contra franco, vivíamos

mejor...», i potser és veritat i necessitem un enemic més o menys cordial, que ens rebati o ens discuteixi, perquè, al capdavall, com donetes, iaixí existim, què carall!

Ves: poesia eres tu, que deia l'altre, però deixem-ho per al final, vull dir allò del Lope de Vega, que això és un encàrrec seriós: Tornem-hi.

Deia, doncs, que he intentat no fer una cosa erudita: no he parlat pas de Plató, ni d'Aristòtil, ni dels sofistes, ni de l'humanisme, ni del Gassendi, ni dels mons, ni de Bruno, ni de Paracels, ni del dubte, ni de les coses, ni dels mots, ni de sant Agustí, ni de la religió, ni de Descartes, ni de matemàtiques, ni de la decrepitud, ni d'*apriorismes*, ni de Foucault, ni de Leibniz, ni d'existencialisme, ni de conceptes, ni..., que, per a això ja hi ha entesos i universitaris... ¡I Rabelais, potser...! ¡Prou i som-hi!

Fet i fet, Epicur defensa el dualisme o en parteix: cos-ànima (que el nostre amic Lledó

converteix en ànim...), dolor-plaer, felicitat/existència-esborrament/eclipsament (no sé pas si això és ben bé dual o no), optimisme-pessimisme...

¿I la malatia i la mort-pau i tranquil·litat? ¿No hi ha lloc per al monisme i Déu...? ¡Visca el «Jo» (¿monista?)! ¡Dominem el món i la Natura!

El filòsof, analista polític contemporani i doctor en psicoanàlisi Slavoj Žižek, en la seva obra *La subjectivité à venir* (Éd. Flammarion, 2006), diu: «A la bona vella RDA era impossible que una persona combinés aquestes tres característiques: la convicció (creure en la ideologia oficial), la intel·ligència i l'honestedat. Convençut i intel·ligent, no eres pas honest; intel·ligent i honest, no podies pas ser algú convençut; convençut i honest, no eres pas intel·ligent. ¿No s'adiu això també amb la ideologia de la democràcia liberal?»

I jo pregunto: ¿i amb la filosofia, sobretot la d'Épicur, si es converteix en hegemònica?

Deia Epicur que un mai és massa jove ni massa vell per filosofar. Això sempre ve bé. Sempre convé.

Vejam: havíem dit que Epicur se les havia tingut amb els estoics. Doncs bé, resulta que això és més que evident en el cas de la divisió de la filosofia. Diu aquest que aquells comparen la filosofia amb un ésser vivent (d'altres en diuen «animal»): la lògica (que ell convertirà en la «canònica») correspon als ossos i als nervis; l'ètica, a la part muscular, i la física, a l'ànima. O bé a un ou (ija hi som amb el joc d'ous!), on la closca seria la lògica; la clara, l'ètica i el rovell, la física. També en fan comparacions amb un hort i fins amb una ciutat. Però no pas tots ells, diu Epicur, sinó que n'hi ha que col·loquen primer la lògica, després, la física i, finalment, l'ètica (regla que ell seguirà, més o menys). No tornarem a insistir en allò de la frugalitat del Mestre Epicur i de la seva moral o ètica. No tenim altra font important per conèixer la moral d'Epicur que la curta *Lletra a Meneceu*.

La *Lletra* no és tant una exposició sistemàtica com un conjunt de qüestions que l'epicuri hauria de meditar dia i nit per viure com un déu entre els homes. En aquesta moral hi ha, d'una banda, la proclamació que la finalitat és el plaer, cosa que busquen de manera natural tant els animals com l'home, que, a més, defugen el dolor des que neixen i sense haver-ho après de ningú; d'altra banda, el savi és aquell qui assoleix l'absència de trastorns (*ataraxia*), la pau de l'ànima, la tranquil·litat, que s'aconsegueix suprimint l'agitació dels desigs i les pors que assalten la majoria de la gent. Tanmateix, aquesta *ataraxia* no ens és presentada com una finalitat. L'única finalitat que mai hagi admès Epicur és el plaer. Això va fer que, des del començament, es considerés que els epicuris eren homes lliurats als desigs desenfrenats, que eren uns disbauxats. Epicur mateix va protestar amb força contra allò que ell considerava un malentès: «Quan diem que el plaer és la finalitat, no ens referim pas del plaer

dels disbauxats ni dels qui es dediquen a xalar i prou.» Epicur admetia només un plaer, el plaer corporal, el de la carn i el del ventre. Suprimia els plaers de l'esperit. De fet, aquesta concepció força inesperada del plaer corporal, té a veure amb la delicada salut d'Epicur. I, quan ens diu que l'autèntic plaer és un plaer en repòs, cal entendre sens dubte que es refereix a aquell feliç equilibri del cos que es dóna en la salut i la satisfacció de les necessitats naturals.

«Tot plaer, diu Epicur, és un bé per naturalesa; però tot plaer no és pas triat per la voluntat; així mateix, tot patiment és un mal, però no tot patiment es pot evitar voluntàriament.»

La representació d'un plaer passat ja és un plaer. Inversament, el record de les penes passades o el temor són penes presents. Sabem del cert fins a quin punt Epicur va combatre les pors causants dels més grans mals dels homes: la por als déus i a la mort. Per sort, si l'ànima és mortal, no cal témer ni els uns ni l'altra. Per entendre bé aquesta actitud d'Epicur

cal remarcar que no només havia de combatre aquells que temien la mort com el pitjor dels mals, sinó també els pessimistes que, com Teognis, consideraven que «el millor fóra no haver nascut, i, si de cas, un cop nascuts, passar com més aviat millor les portes de l'Hades», com remarca Diògenes Laerci. El no-res no ha de ser més desitjat que no pas temut. Veiem, doncs, que l'ètica o moral d'Epicur consisteix en un seguit de fórmules o exercicis que impedeixen que el nostre pensament divagui i ens porti, en perjudici nostre, enllà dels límits fixats per la Natura (remarco aquí, després de fer servir força vegades la paraula i el concepte, que escric gairebé sempre Natura amb majúscula, per distingir-la de la naturalesa de les coses).

D'aquests exercicis esmentats neixen les virtuts, inseparables de la vida de plaer i, en particular, de la prudència, «més preciosa que la filosofia mateix». Totes les nostres virtuts no són sinó mitjans per permetre'ns vèncer les penes; en

particular, la justícia, el més gran fruit de la qual és l'*ataraxia*.

Epicur admet, doncs, una mena de dret natural. En general, l'epicuri, per bé que no es nega en rodó a participar en la vida política, com a mínim mira de viure «ocult» i de ser un simple particular.

Tornem a parlar de la frugalitat, i d'Epicur, si tant voleu. ¿Cal que aquesta sigui perpètua? La veritat és que no ho sabem, tot i que el Mestre en va donar exemple (¿forçós?).

Deixem això, de moment, i parlem d'allò que diu el Carlo Ginzburg a *Miti emblematici* (Giulio Einaudi ed., Torino, 1986).

Diu: «El cos, el llenguatge i la història dels homes van ser per primer cop sotmesos a una investigació sense cap *a priori*, que exclouia per principi la intervenció divina. D'aquest tombant decisiu, que caracteritza la cultura de la *polis*, encara en som, és clar, hereus.»

Vol dir, suposo, allò mateix que el nostre amic Lledó, mai prou enaltit ni valorat (i no li dec res en metàl·lic, que consti...): Epicur ens sorprèn perquè trenca amb tota una tradició d'anticoses i anticossos, per culpa d'uns costums i uns déus ben arrelats i establerts dins i fora nostre. I, una vegada arribats aquí, em fa l'efecte que cal fer l'homenatge sencer al senyor Lope de Vega:

SONETO DE REPENTE

(De «La Niña de Plata»)

Un soneto me manda hacer Violante;
en mi vida me he visto en tal aprieto,
catorce versos dicen que es soneto
burla burlando van los tres delante.

Yo pensé que no hallara consonante
y estoy a la mitad de otro cuarteto;
mas si me veo en el primer terceto,
no hay cosa en los cuartetos que me espante.

Por el primer terceto voy entrando,
y aun parece que entré con pie derecho,
pues fin con este verso le voy dando.

Ya estoy en el segundo, y aún sospecho
que estoy los trece versos acabando:
contad si son catorce, y ya está hecho.

Ja sé que això no són maneres d'acabar un encàrrec seriós, però què hi farem... Tanmateix, i per tal que no es digui, voldria remarcar que això de l'Epicur deu tenir el seu què revolucionari i deu servir per a l'home (i la dona, ja es pot veure que sóc políticament correcte, que no més...) i la seva llibertat personal i/o individual i/o col·lectiva (si és que tal cosa té algun sentit, que jo no ho sé ben bé).

Tanmateix. ho clouré tot plegat amb un poemet que un dia vaig començar a esbossar i que ve a dir:

HOME:

Inspira

Espira

Respira

Aspira

Conspira

Transpira

Es pira

Sospira

És pira

Expira

Guspira

4.- Bibliografia succinta

Emilio Lledó, *El epicureísmo*, Santillana-Taurus, 2003. El primer copyright de l'autor és del 1984, i el penúltim, del 1995.

Epicur, Lletres, text i traducció al català de Montserrat Jufresa, Barcelona, Bernat Metge, 1975.

Diògenes Laerci, *Vides dels filòsofs*, traducció i edició d'Antoni Piqué Angordans, 2 vols., Barcelona, Editorial Laia, 1988.

Hi ha més bibliografia (suposo que massa antiga per als temps que corren, però què hi farem, si les coses són així...) al llibre del senyor Lledó.

Observatori
Epicur

Memòria *del futur*